

महाराष्ट्र शासन

विधि व न्याय विभाग

१८६३ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २

जमीन-महसुलाच्या माफीबाबत (क्रमांक १)
अधिनियम, १८६३

(दिनांक ३ नोव्हेंबर, २००६ पर्यंत सुधारित)

Bombay Act No. II of 1863

**The Exemptions From Land-Revenue (No. 1)
Act, 1863**

(As modified upto the 3rd November, 2006)

व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय व लेखनसामग्री भांडार, कोल्हापूर, यांच्याद्वारे भारतात मुद्रित आणि
संचालक, शासन मुद्रण, लेखनसामग्री व प्रकाशने, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई-४, यांच्याद्वारे प्रकाशित

२००६

[किंमत : रु. ६-००]

जमीन-महसुलाच्या माफीबाबत (क्रमांक १) अधिनियम, १८६३

अनुक्रमणिका

उद्देशिका कलमे	पृष्ठ
१. कबूल करण्यात आलेल्या अटीवर आणि शर्तीवर जमीन-महसुलाची माफी असलेल्या धारकांकडे जमीन कायमची राहू देण्याबाबत व तशी हमी देण्याबाबत अधिकार.	३
अपवाद	४
२. अशा जमिनी (कलम ३ मधील मजकुरास अधीन राहून) धारकांची वंशपरंपरागत चालणारी आणि हस्तांतरणयोग्य मालमत्ता असणे आणि तसेच ती राज्य शासनास नजराणा आणि उक्त धारा देण्यास अधीन राहून कायम चालू रहाणे.	४
आकारणीची रक्कम निश्चित करण्याविषयी नियम.	४
३. तडजोड, विशेषतः राज्य शासनाचा नजराणा आणि उक्ता धारा बसविण्याबाबतचा अधिकार शक्य तेथवर लक्षात घेऊन धारक आणि हक्कदार, मालक व त्याचे वारस यांच्यावर बंधनकारक असणे.	६
हक्कदार मालक, त्याचे वारस आणि अभिहस्तांकिते यांच्या हक्कांचे आणि त्यांनी केलेल्या उपाययोजनांचे संरक्षण.	६
४. राज्य शासनाच्या अधिकारांचा ज्या मर्यादेपर्यंत संबंध येत असेल तेथवर अशा जमिनी, वंशपरंपरागत म्हणून आणि दत्तक वारस म्हणून वैध उत्तराधिकारी आणि तसेच प्रत्यक्ष उत्तराधिकारी यांची वंशपरंपरागत चालणारी आणि हस्तांतरणयोग्य मालमत्ता आहे असे मान्य करणे.	७
ज्यांच्या बाबत वंशपरंपरागत म्हणून निवाडा दिला आहे अशा जमिनी जादा नजराणा देऊन धारण करता येतील.	७
परंतुक	७
५. नजराण्याची रक्कम दहा रुपयांपेक्षा जास्त असेल अशा बाबतीत तरतूद	७
नैमित्तिक नजराणा	८
परंतुक	८
परंतुक	८
नैमित्तिक नजराणा कोणी द्यावा	८
कब्जा घेणाऱ्या व्यक्तीने जिल्हाधिकारी वगैरेस नोटीस देणे	८
नैमित्तिक नजराणा देणाऱ्या भूमि-धारकाने हस्तांतरणाबद्दल जिल्हाधिकारी वगैरेस नोटीस देणे.	८
६. माफीसंबंधी अधिकार निश्चित करण्यासाठी सन १८५२ चा अधिनियम ११ अनुसार मालकी हक्काबाबत न्यायचौकशी होऊन त्यावर निवाडा द्यावा म्हणून दावा करण्याचा धारकांना अधिकार.	९
माफी सिध्द केल्यामुळे होणारे परिणाम.	९
माफी सिध्द न केल्यामुळे होणारा परिणाम.	९

अनुक्रमणिका--समाप्त

उद्देशिका कलमे	पृष्ठ
७. न्यायचौकशी आणि निवाड्याची मागणी करणाऱ्या धारकांनी तारणपत्र पुरविणे. ..	१०
धारकाने मालकीहक्क सिध्द केल्यास आकारणीची रक्कम व्याजासह परत मिळणे. ..	१०
मालकीहक्क सिध्द न झाला तर धारकाने जमीन-महसुलाची पूर्ण रक्कम द्यावी. ..	१०
८. धार्मिक कारणाकरिता किंवा धर्मादाय संस्थांनी धारण केलेल्या जमिनी. ..	१०
९. इनाम कमिशनर आणि त्यांचे दुय्यम यांचे अधिकार देऊन अधिकारी नेमण्याचा अधिकार. ..	११
१०. कलम ६ अन्वयेच्या चौकशीच्या प्रकरणी सिध्द करण्याचा बोजा. ..	११
११. कलम ६ अन्वये चौकशीची मागणी करण्यास तुम्ही कबूल आहात की नाही ते कळविण्याबद्दल धारकांना नोटीस देण्याचा जिल्हाधिकाऱ्याचा किंवा इतर अधिकाऱ्यांचा अधिकार. ..	१२
नोटीशीची भाषा व नमुना. ..	१२
नोटीस कोणावर बजावण्यात यावी त्याबाबत. ..	१२
अशा व्यक्ती जिल्ह्याच्या हद्दीत राहत नसतील तेव्हा नोटीस कोणावर बजावण्यात येईल ते. ..	१२
अनेक व्यक्ती जमिनीचे समाईक धारक असतील तेव्हा नोटीस बजावणे. ..	१३
धारक दुसऱ्या जिल्ह्यात राहतो असे माहीत असेल तेव्हा. ..	१३
धारकाच्या वतीने काम पहाणारा कोणी नसेल व धारक सापडत नसेल तेव्हा. ..	१३
नोटीस पुरेशा मुदतीत बजावण्यात आली नाही म्हणून घेतलेल्या हरकतीची चौकशी धारकाने दोन महिनेपर्यंत उत्तर न दिल्यास त्याला अशा चौकशीची आवश्यकता नाही असे समजणे. ..	१३
धारक किंवा मालक न सापडल्यास जमिनीवर पूर्ण आकारणी करणे. ..	१३
नोटीशीचे उत्तर पुरेसे नाही म्हणून हरकत घेतलेल्या बाबतीत चौकशी ..	१४
चौकशीची मागणी व्हावी असे उत्तर आल्यानंतर तारणपत्र घेणे, दावा अधिकाऱ्यांकडे ..	१४
पाठविणे, वेळ निश्चित करणे	
अशा सार्वजनिक अधिकाऱ्यांच्या अभिरक्षेत असलेल्या शासनाच्या दफ्तरातील पुराव्याचा फायदा दावेदारास मिळण्याची सवलत. ..	१४
१२. [रद्द केले]
१३. तडजोड करणाऱ्या अधिकाऱ्यांच्या कामकाजावर राज्य शासनाकडे अपील करणे. ..	१५
१४. [रद्द केले]
१५. उक्ता धारा, नजराणे वगैरे कसे बसवावे. ..	१५
१६. अर्थविधरणात्मक खंड. ..	१५

सन १८६३ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २^१

[जमीन-महसुलाच्या माफीबाबत (क्रमांक १) अधिनियम, १८६३]^१

[१ एप्रिल, १८६३]

सन १८७६ चा अधिनियम १० द्वारे अंशतः निरसित केले.

सन १८७६ चा अधिनियम १२ द्वारे अंशतः निरसित केले.

या अधिनियमात पुढील अधिनियमांन्वये सुधारणा करण्यात आल्या व तो अंशतः निरसित केला :--

सन १८९५ चा अधिनियम १६.

सन १८८६ चा मुंबई अधिनियम ३.

त्यात भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेशान्वये अनुकूलन व रूपभेद करण्यात आले.

विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे अनुकूलन व रूपभेद करण्यात आले.

शासनाच्या जमीन-महसुलाची माफी मिळण्यासंबंधी अनिर्णीत असलेल्या दाव्यांची तडजोड सुलभ करण्याबाबत आणि भारतीय परिषदेचा सन १८५२ चा अधिनियम ११ च्या अंमलाखालील मुंबई इलाख्यातील अशा महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या जमिनींचे वारसाहक्क आणि हस्तांतरण यांचे नियमन करण्याबाबत अधिनियम.

ज्याअर्थी, जमीन-महसुलाची माफी मिळण्यासंबंधी अनिर्णीत असलेल्या दाव्यांची संक्षिप्तरीत्या चौकशी करून त्याबाबत कायम स्वरूपाची तडजोड करण्यासाठी आणि भारतीय विधान परिषदेचा सन १८५२ चा अधिनियम ११ याच्या अंमलाखालील मुंबई इलाख्यातील जिल्ह्यात अशा माफीसंबंधीचे वारसाहक्क व हस्तांतरण यावरील मालकीहक्काच्या विवक्षित बाबतीत शर्ती निश्चित करणे आवश्यक आहे ;

त्याअर्थी याअन्वये पुढीलप्रमाणे अधिनियम करण्यात आला आहे :--

१. **खंड १--**(या कलमाच्या दुसऱ्या खंडात जे अपवाद असतील ते खेरीजकरून) कोणत्याही उक्त जिल्ह्यात, शासनाच्या जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या जमिनी धारण करणाऱ्यांनी त्यांच्या माफीबद्दलच्या दाव्यांचा यथानियम निवाडा झालेला नसेल तर त्यांना मिळत असलेल्या माफीवरील हक्क सिद्ध न करविता ते जर यात पुढे उल्लेख केलेल्या अटीप्रमाणे आणि शर्तीप्रमाणे वागण्यास संमती देतील तर, उक्त धारकांकडे त्यांच्या वारसांकडे आणि अभिहस्ताकितीकडे उक्त जमिनी, उक्त अटी आणि उक्त शर्तींना अधीन राहून, नेहमीकरता चालू ठेवण्याबाबत ^१[राज्य शासनाने] अधिकृत करून हमी देणे हे विधिसंमत असेल.

कबूल करण्यात आलेल्या अटींवर आणि शर्तींवर जमीन-महसुलाची माफी असलेल्या धारकांकडे जमीन कायमची राहू देण्याबाबत व तशी हमी देण्याबाबत अधिकार.

^१ उद्देश व कारणे यांच्या निवेदनासाठी मुंबई शासकीय राजपत्र, १८६२ पुरवणी, पृष्ठ ३६० पहा. निवड समितीच्या अहवालासाठी वरील मुंबई शासकीय राजपत्राचे पृ. ७१९ पहा आणि विधानपरिषदेच्या कामकाजासाठी वरील मुंबई शासकीय राजपत्राचे पृष्ठ ४४४, पृष्ठ, ६६, १८२ व २०१ पहा. हा अधिनियम लागू करण्यासाठी मुंबई जमीन-महसूल संहिता, १८७९ चा मुंबई ५) याचे कलम १२७ पहा. मुंबई संक्षिप्त नाव अधिनियम, १९२१ (१९२१ चा मुंबई २) याद्वारे संक्षिप्त नाव देण्यात आले आहे.

^१ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^२ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "प्राक्तिक" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

अपवाद. खंड २--या तरतुदींअन्वये तडजोड करण्याबाबतचे आणि हमी देण्याबाबतचे ^१[^२राज्य]शासनाकडे] निहित असलेले अधिकार हे अपवाद म्हणून ठरविलेल्या ज्या प्रकरणात लागू होत नसतील ती अपवादात्मक प्रकरणे पुढीलप्रमाणे धारण केलेल्या जमिनीसंबंधाने आहेत :-

पहिले-- तहनाम्यान्वये धारणा केलेल्या जमिनी.

दुसरे-- जहागिर, सरंजामी किंवा अशाच राजकीय सत्ता प्रकाराने दिलेल्या किंवा धारण केलेल्या जमिनी.

तिसरे-- सेवेबद्दल धारणा केलेल्या जमिनी.

चौथे-- ज्या जमिनी वंशपरंपरागत नाहीत असा त्याबाबत पूर्वी यथानियम निवाडा दिला असेल त्या जमिनी.

अशा जमिनी २. ज्यावेळी ^१ [^२ [राज्य]शासन]] वार्षिक जमीन-महसुलाची सामान्य रक्कम भरण्यासंबंधी संपूर्णतः किंवा (कलम ३ अंशतः माफी मिळालेल्या जमिनी त्या धारण करणाऱ्या व्यक्ती, त्यांचे वारस आणि अभिहस्तांकिती यांच्याकडे ती मधील कायम चालू राहण्याची हमी देऊन त्याबाबत अखेरचा अधिकार देईल तेव्हा, आणि ज्यांचा माफी संबंधीचा हक्क मजकुरास अधीन राहून), यथानियम निवाडा करून ठरविण्यात आला नसेल आणि त्यांनी अशा हक्कासंबंधी चौकशी करण्याचे सोडले असेल धारकांची तेव्हा उक्त जमिनी, या ^३ [* * *] कलम ३ मध्ये अंतर्भूत केलेल्या अधिनियमितीस अधीन राहून दत्तक देणे वंशपरंपरागत चालणारी आणि अनुषंगिक वारसाहक्क किंवा हस्तांतरण यासंबंधी कोणतेही निर्बंध न रहाता, उक्त धारकांची, त्यांच्या वारसांची आणि अभिहस्तांकितीची वंशपरंपरागत आणि हस्तांतरणयोग्य मालमत्ता होईल ; आणि अशा जमिनी त्यानंतर ^४ [^१ [राज्य] शासनास वार्षिक रक्कम देण्यास] अधीन राहून, कायम मालकीहक्काने चालू रहातील. अशा रकमेत--

पहिले-- वारसाहक्क आणि हस्तांतरण या गोष्टींसंबंधी ^५ [^६ [शासनाच्या]] सर्व मागणी हक्काऐवजी असाणे आणि नजराणा म्हणून ठरविलेली वार्षिक रक्कम ; अशी रक्कम आकारणीच्या प्रत्येक रुपयास एक आणा या दराने तसेच ती ^१ [राज्य] ठरविण्यात आली पाहिजे ; शासनास]

दुसरे-- आकारणीच्या एक-चतुर्थास इतका उक्ता धारा ; नजराणा आणि यांचा समावेश होतो.

उक्त धारा देण्यास अधीन राहून कायम चालू रहाणे.

उक्त आकारणी पुढील नियमान्वये निश्चित करण्यात आली पाहिजे--

आकारणीची रक्कम निश्चित करण्याविषयी नियम. **नियम १--**नियम २ मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या जमिनीखेरीज करून, सध्या अंमलात असलेल्या महसूल-मोजणी अन्वये पूर्वीच आकारणी केलेल्या जमिनीसंबंधीची महसूल आकारणी ही त्या महसूल-मोजणी अन्वये त्यावर पूर्वीच बसविलेल्या आकाराइतकी असेल आणि ज्या जमिनीवर अशा महसूल-मोजणी अन्वये आकारणी केलेली नाही अशा जमिनीबाबतची आकारणी ही, जिल्हाधिकारी किंवा तडजोड अधिकारी आणि जमिनीचा मालक आणि धारक यांनी कबूल केल्याप्रमाणे असेल ; आणि अशी आकारणी ही अखेरची असेल ; आणि अशी कबुलायत होऊ

^१ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात आला.

^२ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "प्राक्तिक" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^३ मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) द्वारे "या अधिनियमाच्या" हा मजकूर वगळण्यात आला. ही अनुसूची मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) याचे परिशिष्ट असल्याप्रमाणे मुद्रित केली आहे.

^४ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^५ वरील आदेशाद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^६ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "बादशाहाच्या" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

न शकल्यास, सध्या अंमलात असलेल्या महसूल-मोजणी अन्वये त्यावर आकारणी करण्यात येईतोपर्यंत जमिनीवर जो खंड देण्यात येतो त्या खंडाइतकी असेल आणि उक्त महसूल-मोजणी अन्वये, बसविलेली आकारणी हीच आकारणी असल्याचे समजले पाहिजे.;

आणि वर तरतूद केल्याप्रमाणे जमिनीवरील वाजवी खंड ठरविण्यासाठी जर जिल्हाधिकारी आणि मालक किंवा धारक यांच्यात कोणतीही कबुलायत झाली नाही तर, उक्त महसूल-मोजणीकरिता ^१[शासनाच्या]] योग्यरीत्या नेमलेल्या अधिकाऱ्यांनी, अशा मागील महसूल-मोजणी अन्वये ज्या जमिनीची पूर्वी आकारणी केली नाही त्या जमिनीवरील आकारणी करण्यास व ती निश्चित करण्यास जमिनीवर प्रवेश करणे हे विधिसंमत असेल ;

नियम २--महसूल मोजणी नियमान्वये ज्यांची आकारणी करण्यात आली नाही अशा विशेष प्रकारच्या जमिनींची आकारणी ^१[शासनाच्या]] महसूल अधिकाऱ्यांनी स्वविवेकानुसार केली पाहिजे. आणि अशी स्वविवेकानुसार केलेली आकारणी, त्याच जिल्ह्यातील ^१[शासनाच्या] मालकीच्या तशाच प्रकारच्या जमिनी ज्या दराने, खंडाने दिल्या असतील त्या दराशी, शक्य तेथवर, सुसंगत असली पाहिजे. आणि उक्त महसूल अधिकाऱ्याने अशा जमिनीच्या बाबतीतील सर्व न्याय विचारांची योग्य दखल घेतली पाहिजे. त्या अधिनियमाच्या प्रयोजनाकरिता गावच्या महसुलाच्या हिश्याची (अमल वगैरे) त्यांच्या मूल्यावर आकारणी करण्यात आली पाहिजे आणि ती आकारणी हे नियम प्रसिध्द होण्याच्या निकटपूर्वीच्या दहा वर्षात धारकांना जी प्रत्यक्ष प्राप्ती झाल्याचा हिशोबात उल्लेख असेल त्या प्राप्तीच्या सरासरी इतकी केली पाहिजे.

नियम ३--ज्या जमिनीबद्दल जुडी, सलामी किंवा उक्ता धारा किंवा इतर कोणत्याही प्रकारचा भूमिकर ^४[राज्यशासनाला] पूर्वी देण्यात आला असेल] अशा जमिनी फक्त एक चतुर्थांश आकारणीस पात्र ठरविण्याऐवजी त्या, त्यावरील अशी जुडी, सलामी किंवा उक्ता धारा किंवा उपरिनिर्दिष्ट इतर कर देण्याव्यतिरिक्त उक्त जुडी, सलामी किंवा इतर उक्ता धारा किंवा उपरिनिर्दिष्ट इतर कर याची वार्षिक किंवा सरासरी रक्कम ही आकारणीच्या रकमेहून जितकी कमी पडेल तितक्या रकमेचा एक चतुर्थांश इतका आणखी वार्षिक उक्ता धारा देण्यास पात्र ठरतील.

नियम ४--सध्या अंमलात असलेल्या महसूल-मोजणी अन्वये ज्या जमिनीवर पूर्वीच आकारणी करण्यात आली नसेल अशा जमिनीच्या बाबतीत, या कलमान्वये (कलम २) आणि त्यास जोडलेल्या नियमान्वये बसविलेला उक्ता धारा आणि वार्षिक नजराणा हा कायमचा म्हणून निश्चित केला पाहिजे आणि तो, कोणतीही नवीन कर आकारणी करण्यात आल्यामुळे वाढविता येणार नाही किंवा कमी करता येणार नाही; परंतु या कलमाचे (कलम २) वरील नियम १ यात तद्विरुद्ध तरतूद ज्या मर्यादेपर्यंत केली असेल तेथवर, त्यात वाढ करता येईल किंवा तो कमी करता येईल.

^१ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^२ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "बादशहाच्या" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^३ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेशाद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल केला.

^४ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे "प्रांतिक शासनाला पूर्वी देण्यात आला असेल" या मजकुराऐवजी "शासनाला पूर्वी देण्यात आला असेल" हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^५ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात आला.

^६ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "प्रांतिक" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

नियम ५--प्रत्येक धारकाच्या ताब्यात असलेल्या माफी मिळालेल्या सर्व जमिनी या कलमाच्या तरतुदीनुसार आणि त्यास जोडलेल्या नियमानुसार आणि तसेच कलम ३ मध्ये असलेल्या तरतुदीनुसार चालू राहतील.

तडजोड विशेषतः १[१[राज्य] शासनाचा] नजराणा आणि उक्त धारा बसविण्याबाबतचा अधिकार शक्य तेथेच लक्षात घेऊन, धारक आणि हक्कदार, मालक व त्याचे वारस यांच्यावर बंधनकारक असणे.

३. १[* * *] कलम २ आणि उक्त कलमास जोडलेले नियम यानुसार जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या जमिनीच्या धारकांबरोबर १[१[राज्य]शासनाने] केलेली तडजोड, विशेषतः १[१[राज्य] शासनाच्या] उक्त कलमात निर्दिष्ट केलेला नजराणा किंवा वार्षिक उक्ता धारा बसविण्याचा अधिकार लक्षात घेता, केवळ अशा धारकावर नाही तर अशा जमिनीचा हक्कदार, मालक त्याचे वारस आणि अभिहस्तांकिती त्यांच्यावर देखील बंधनकारक असेल :

हक्कदार, मालक त्याचे वारस आणि अभिहस्तांकिती यांच्या हक्कांचे आणि त्यांनी केलेल्या उपाययोजनांचे संरक्षण.

परंतु, हा अधिनियम संमत झाला नसता तर, उक्त हक्कदार मालक, त्याचे वारस आणि अभिहस्तांकिती यांच्या उक्त जमिनी किंवा त्यांचा कोणताही भाग उक्त धारक, त्याचे वारस किंवा अभिहस्तांकिती यांच्या कडून परत मिळण्यासंबंधीच्या कोणत्याही १[* * *] हक्कास किंवा उपाययोजनेस या अधिनियमामुळे किंवा त्यातील कोणत्याही मजकुरामुळे हानी पोचते असे समजता कामा नये.

आणि हक्कदार मालकाने, त्याच्या वारसांनी किंवा अभिहस्तांकितीनी उक्त धारक, त्यांचे वारस किंवा अभिहस्तांकिती यांच्याकडून उक्त जमिनी परत मिळविण्याच्या बाबतीत १[१[राज्य]शासनाने] अशा जमिनी उक्त धारकाच्या ताब्यात असताना १[* * *] कलम, १ आणि २ आणि उक्त कलम २ यास जोडलेल्या नियमाअन्वये किंवा यानुसार केलेल्या कोणत्याही घोषणेचा, हमीचा किंवा तडजोडीचा फायदा उक्त हक्कदार मालक, त्याचे वारस आणि अभिहस्तांकिती यांना मिळाला पाहिजे.

१ मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) अनुसूची ब याद्वारे "या अधिनियमाचे" हा मजकूर निरक्षित करण्यात आला. मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) याचे परिशिष्ट असल्याप्रमाणे ही अनुसूची मुद्रित करण्यात आली.

२ भारतीय विधि परिषद अनुकूलन आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारसह दाखल करण्यात आला.

३ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "प्रातिक" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

४ भारतीय विधि परिषद अनुकूलन याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

५ निरसन अधिनियम, १८७६ (१८७६ चा १२) याद्वारे मूळ मजकूर वगळण्यात आला.

६ मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) अनुसूची-ब द्वारे "या अधिनियमाचे" हा मजकूर वगळला. ही अनुसूची मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) याचे परिशिष्ट असल्याप्रमाणे मुद्रित करण्यात आली.

४. जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या आणि वंशपरंपरागत कायम मालकीच्या जमिनी म्हणून ज्यांचेबाबत पूर्वीच यथानियम निवाडा दिला आहे अशा जमिनी या १[राज्य]शासनाच्या अधिकारांचा ज्या मर्यादेपर्यंत संबंध येतो तेथेवर, धारकांनी आपला, धारणाधिकार वापरला असता, ज्यांचा वारसाहक्क उक्त निवाड्याच्या अटी अन्वये मर्यादित झाला आहे अशा वास्तविक वंशजांचीच मालमत्ता आहे असे नसून त्या जमिनी वारसाहक्क प्राप्त झालेल्या सर्व वैध वारसांची मालमत्ता आहे असे समजण्यात आले पाहिजे. असे वैध वारस असलेली व्यक्ती यात भिन्न शाखीय वारस दत्तक घेतल्यावर ज्यांना वारसाहक्क मिळाला आहे अशा व्यक्ती आणि त्यांचे अभिहस्तांकिती यांचा समावेश होतो.

१[राज्य] शासनाच्या अधिकारांचा ज्या मर्यादेपर्यंत संबंध येत असेल तेथेवर, अशा जमिनी, वंशपरंपरागत म्हणून आणि दत्तक वारस म्हणून वैध उत्तराधिकारी आणि तसेच प्रत्यक्ष उत्तराधिकारी यांची वंशपरंपरागत चालणारी आणि हस्तांतरणयोग्य मालमत्ता आहे असे मान्य करणे.

आणि यानंतर, ज्या जमिनीबाबत त्या नेहमीसाठी वंशपरंपरागत आहे असा पूर्वीच निवाडा दिला असेल अशा उक्त जमिनीच्या कोणत्याही धारकाचा तो, ज्या कुटुंबाचा मालकी हक्क निवाड्या अन्वये निर्बंधित केला आहे अशा कुटुंबातील नाही, या मुद्यावर वहिवाटीच्या मालकी हक्काबाबत हरकत घेण्याचा किंवा जमीन-महसुलाची माफी देण्याचा १[राज्य]शासनाचा किंवा त्याच्या अधिकाऱ्यांचा अधिकार या अन्वये रद्द करण्यात आला आहे.

आणि, उपरिनिर्दिष्ट कलमात ज्याप्रमाणे मान्यता दिली आहे त्या कोणत्याही बाबतीत ज्यांचे बाबत वंशपरंपरागत चालणाऱ्या म्हणून यापूर्वीच निवाडा दिलेल्या आणि ज्यांना अशी मान्यता लागू आहे त्या जमिनी १[* * *] कलम २ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे निश्चित केलेल्या आकारणीच्या प्रत्येक रुपयास एक आणा या दराने १[राज्य]शासनास वार्षिक नजराणा देऊन धारण करता येतील ; आणि ज्या रीतसर निवाड्यानुसार जमीन पूर्वीच कायमची जमीन म्हणून ठरविण्यात आली असेल त्या निवाड्यातील अटीप्रमाणे कोणतीही अंशतः आकारणी करण्याचा आदेश दिला त्या अंश आकारणी व्यतिरिक्त असा नजराणा देण्यात आला पाहिजे :

ज्यांच्याबाबत वंशपरंपरागत म्हणून निवाडा दिला आहे अशा जमिनी ज्यादा नजराणा देऊन धारण करता येतील.

परंतु, हा अधिनियम अंमलात आल्याच्या दिनांकापासून १[* * *] तीन महिन्यांच्या आत, अशा धारकाने, पूर्वाक्त प्रकारची मान्यता त्यास कबूल नाही असे जिल्हाधिकाऱ्यास लेखी नोटीशीद्वारे कळविले नाही तरच, पूर्वाक्त प्रकारे निवाडा झालेल्या सर्व जमिनीबाबत अशा धारकांनी अशी मान्यता स्वीकारण्यास आणि अशा कलमानुसार अशा नजराणाची रक्कम देण्यास संमती दिली आहे असे समजण्यात आले पाहिजे.

परंतुक.

५. खंड १ ला -- १[* * *] कलम २ किंवा कलम ४ अनुसार कोणतीही जमीन धारण करण्याबद्दल द्यावयाची वार्षिक नजराणाची रक्कम दहा रुपयांपेक्षा जास्त असेल तेव्हा, ज्या जमिनीबद्दल उक्त नजराणा देण्याजोगा आहे असे जाहीर करण्यात आले आहे अशी जमीन धारण करणाऱ्याने तो केवळ गहाण ठेवून घेणारा नसेल तर, त्याजवर या कलमातील (कलम ५) नियमांचा आशय आणि परिणाम स्पष्ट करणारी नोटीस बजावण्यात आल्यानंतर अशी नोटीस यानंतरच्या १[* * *] कलम ११ मध्ये नोटीस कशी बजवावी यासंबंधी तरतूद केल्याप्रमाणेच बजाविण्यात आली पाहिजे-- १[* * *] दोन महिन्यांच्या आत, अशा जमिनीबद्दल वार्षिक नजराणा देण्याऐवजी त्या जमिनीचा

नजराणाची रक्कम दहा रुपयांपेक्षा जास्त असेल अशा बाबतीत तरतूद.

१ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

२ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात आला.

३ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "प्रांतिक" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

४ मुंबई सर्वसाधारण वाकूखंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) अनुसूची-ब याद्वारे "या अधिनियमाच्या" हा मजकूर निरसित करण्यात आला. मुंबई सर्वसाधारण वाकूखंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) परिशिष्ट असल्याप्रमाणे ही अनुसूची मुद्रित केली आहे.

५ वरील अधिनियमाद्वारे "कॅलेंडर" हा शब्द निरसित करण्यात आला.

किंवा तिच्या कोणत्याही भागाचा ताबा, वंशपरंपरेने किंवा हस्तांतरणामुळे दुसऱ्याकडे जाईल त्या प्रत्येक वेळी नैमित्तिक नजराणा देणे पसंत करणे हे त्याच्या इच्छेवर अवलंबून असेल. अशा नजराण्याची रक्कम--

(क) वारसाहक्काने ज्या ज्या वेळी वारसा मिळेल त्या त्या वेळी, अंशतः किंवा संपूर्णतः माफी मिळालेल्या ज्या जमिनीचा असा वारसा मिळेल त्या जमिनीवरील वार्षिक आकारणी इतका नजराणा.

(ख) जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी असलेल्या जमिनीचे हस्तांतर करण्यात येईल, त्या प्रत्येक वेळी अशा हस्तांतरित केलेल्या जमिनीच्या दोन वर्षांच्या आकारणीइतका नजराणा.

प्रत्येक बाबतीत अशी आकारणी, [* * *] कलम २ ला जोडलेल्या नियमांन्वये निश्चित करण्यात आली पाहिजे.

परंतु. परंतु, असा उत्तराधिकार किंवा हस्तांतरण हे बारा महिन्यांत एकापेक्षा जास्त वेळा घडून आल्यास, [उत्तराधिकाराबद्दल किंवा हस्तांतरणाबद्दल] द्यावयाचा नैमित्तिक नजराणा, एकापेक्षा अधिक वेळा बसविता येणार नाही.

परंतु. तसेच, असा नैमित्तिक नजराणा एकाच रकमेत देणे किंवा अशा नजराण्याच्या संपूर्ण वार्षिक रकमेपेक्षा एक चतुर्थांशहून जास्त नाहीत अशा हप्त्याने देणे हे अशा भूमि-धारकाच्या इच्छेवर अवलंबून राहिल.

नैमित्तिक नजराणा कोणी द्यावा. **खंड २ रा--**जेव्हा, जमीन महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या जमिनीचा धारक, [* * *] कलम २ आणि ४ यात तरतूद केल्याप्रमाणे आकारणीच्या प्रत्येक रुपयास एक आणा याप्रमाणेच्या वार्षिक नजराण्याऐवजी या कलमान्वये (कलम ५) बसविलेला नैमित्तिक नजराणा देण्याचे ठरविले तेव्हा, असा नजराणा ती जमीन वारसाहक्काने किंवा हस्तांतरण करून ज्या व्यक्तीच्या कब्जात जाईल त्या प्रत्येक व्यक्तीकडून बसविण्यात आला पाहिजे.

कब्जा घेणाऱ्या व्यक्तीने जिल्हाधिकारी वगैरेस नोटीस देणे. आणि पूर्वोक्तप्रमाणे कब्जा मिळालेल्या व्यक्तीने असा कब्जा मिळाल्यापासून एक [* * *] महिन्यांच्या आत ज्या जिल्ह्यात उक्त जमीन असेल त्या [* * *] जिल्ह्याच्या जिल्हाधिकाऱ्यांस किंवा इतर मुख्य महसूल-अधिकाऱ्यांस त्याबद्दल लेखी नोटीस देणे हे त्याचे कर्तव्य असेल ; आणि अशी नोटीस देण्यात कसूर केल्यास, असा कब्जा मिळविणाऱ्या व्यक्तीची त्याप्रसंगी द्यावयाच्या नजराण्याच्या रकमेव्यतिरिक्त आणखी तितकीच रक्कम जप्त करण्यात येईल.

नैमित्तिक नजराणा देणाऱ्या भूमि-धारकाने हस्तांतरणाबद्दल जिल्हाधिकारी वगैरेस नोटीस देणे. **खंड ३ रा--**तसेच, आकारणीच्या प्रत्येक रुपयास एक आणा याप्रमाणे वार्षिक नजराणा देण्याऐवजी या कलमान्वये नैमित्तिक नजराणा देण्यास पात्र असलेल्या कोणत्याही जमिनीच्या धारकाने, जेव्हा अशा जमिनीचे किंवा तिच्या कोणत्याही हिश्याचे हस्तांतरण करण्यात येईल तेव्हा, असे हस्तांतर त्याचे स्वरूप आणि व्याप्ति आणि असे हस्तांतर ज्या व्यक्तीकडे किंवा व्यक्तीकडे झाले असेल ती व्यक्ती, यासंबंधी अशी हस्तांतरित जमीन ज्या जिल्ह्यात असेल त्या [* * *] जिल्ह्याच्या जिल्हाधिकाऱ्यांस किंवा मुख्य महसूल-अधिकाऱ्यांस असे हस्तांतरण झाल्यापासून एक [* * *] महिन्यांच्या आत, लेखी नोटीस देऊन कळविणे हेही त्याचे कर्तव्य असेल ; आणि अशी नोटीस देण्यात कसूर केल्यास, पूर्वोक्तप्रमाणे असे हस्तांतरण करणाऱ्या व्यक्तीची किंवा व्यक्तीची, ज्याकडे असे हस्तांतरण करण्यात येईल त्याने द्यावयाच्या नैमित्तिक नजराण्याच्या रकमेवढी रक्कम जप्त करण्यात आली पाहिजे.

^१ मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) अनुसूची-ब याद्वारे "या अधिनियमाच्या" हा मजकूर निरसित करण्यात आला. मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) परिशिष्ट असल्याप्रमाणे ही अनुसूची मुद्रित केली आहे.

^२ सुधारणा अधिनियम, १८९५ (१८९५ चा १६) याद्वारे "किंवा" या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

^३ वरील अधिनियमाद्वारे "कॅलेंडर" हा शब्द निरसित करण्यात आला.

^४ वरील अधिनियमाद्वारे "कलेक्टोरेच्या" किंवा हा शब्द निरसित करण्यात आला.

६. खंड १ ला--जमीन महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या, परंतु ज्यांच्या माफीसंबंधी पूर्वी कोणताही रीतसर निवाडा झालेला नाही अशा जमिनी मालकीहक्काने धारण करण्यात येतील तेव्हा त्यांच्या धारकांना, अशा माफीसंबंधी त्यांचा हक्क निश्चित करण्यासाठी, यात यापुढे सांगितलेल्या शर्तीनुसार, या अधिनियमाच्या तरतुदी अन्वये सन १८५२ चा अधिनियम ११ यात फेरफार, सुधारणा झाल्या नसतील किंवा तो निष्प्रभावित झाला नसेल किंवा त्या तरतुदीशी विसंगत नसेल तर, त्यानुसार त्यांच्या मालकीहक्काचा न्यायचौकशी करण्यासाठी व त्यावर निवाडा देण्यासाठी दावा करण्याचा अधिकार आहे.

माफीसंबंधी
अधिकार
निश्चित
करण्यासाठी
सन १८५२ चा
अधिनियम ११
अनुसार मालकी
हक्काबाबत
न्यायचौकशी
होऊन त्यावर
निवाडा द्यावा
म्हणून दावा
करण्याचा
धारकांना
अधिकार.

खंड २ रा--पूर्वोक्तप्रकारे अशा चौकशीची मागणी केल्यावर अशा माफीबद्दल मालकीहक्क योग्यरित्या सिध्द केल्यानंतर, पूर्वोक्त चौकशीनुसार अशा जमिनी ज्याप्रकारे व ज्या मर्यादेपर्यंत वंशपरंपरागत चालणाऱ्या म्हणून ठरविण्यात येतील त्या खेरीज करून, इतर कोणत्याही रीतीने किंवा मर्यादेने वंशपरंपरागत म्हणून चालणार नाहीत, आणि कोणतेही दत्तविधान हे, ^१[^३शासनाकडून]] उक्त जमिनीबाबतच्या आकारणीची माफी मिळावी म्हणून किंवा कोणतेही इतर विशेष हक्क मिळावे म्हणून करावयाच्या दाव्याबाबत मालकीहक्काचे जनकत्व आहे किंवा असा हक्क पुढे चालू ठेवणारे आहे असे कोणत्याही दिवाणी न्यायालयाने ^३[* * *] किंवा ^४[^५शासनाच्या]] कोणत्याही अधिकाऱ्याने मान्य करता कामा नये आणि ^६[^७राज्य]शासनाला] अशा जमिनी धारण करणाऱ्याकडून कोणताही नजराणा वसूल करता येणार नाही.

माफी सिध्द
केल्यामुळे
होणारे परिणाम.

आणि जेव्हा जेव्हा, त्या जमिनी किंवा त्यांचा कोणताही भाग विधिच्या अंमलामुळे, दुसऱ्याच्या ताब्यात गेल्यामुळे, अभिहस्तांकनामुळे, बक्षिस दिल्यामुळे, विक्री केल्यामुळे (मग अशी विक्री न्यायिक रीतीने केलेली असो, सार्वजनिक रीतीने केलेली असो किंवा खाजगी रीतीने केलेली असो), इतर योजनेमुळे, हस्तांतरण लेखामुळे किंवा इतर प्रकारे ज्या व्यक्तीच्या बाबतीत त्या जमिनी त्यांच्या वंशपरंपरेने चालणाऱ्या आहेत म्हणून जाहीर केले असेल अशा व्यक्तीचा प्रत्यक्ष वंशपरंपरेने वारस नसेल अशा कोणत्याही व्यक्तीकडे जाईल, किंवा माफीकरिता पूर्वोक्तप्रकारे मालकीहक्क सिध्द करण्याचा अधिकार असलेली व्यक्ती तसे जाहीर करण्यात कसूर करील तेव्हा, उक्त प्रत्यक्ष वंशजाखेरीज इतर कोणत्याही व्यक्तीकडे गेलेली उक्त जमीन किंवा तिचा असा हिस्सा वार्षिक जमीन-महसुलाची पूर्ण आकारणी भरण्यास पात्र ठरेल.

खंड ३ रा--पूर्वोक्तप्रकारे अशी चौकशी झाल्यावर, जमीन-महसुलाची माफी मिळण्यासाठी मालकीहक्क सिध्द करण्यात धारकांनी कसूर केली तर, ज्या जमिनीबाबत असा मालकीहक्क सिध्द करण्यात त्याने कसूर केली असेल त्या जमिनी, त्यापुढे वार्षिक महसुलाच्या पूर्ण आकारणीस पात्र ठरतील.

माफी सिध्द न
केल्यामुळे
होणारा
परिणाम.

^१ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेशाद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल केला.

^२ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे "बादशहाकडून" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल केला.

^३ निरसन अधिनियम, १८७६ (१८७६ चा १२) याद्वारे मूळ मजकूर वगळण्यात आला.

^४ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^५ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी "शासनाच्या" हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^६ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^७ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "प्रातिक" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

न्यायचौकशी आणि निवाड्याची मागणी करणाऱ्या धारकांनी तारणपत्र पुरविणे.

७. खंड १ ला--जेव्हा जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या जमिनीचे धारक [* *] कलम ६ च्या तरतुदींअन्वये आपल्या मालकीहक्काचा न्यायचौकशी करण्यासाठी व त्यावर निवाडा देण्यात यावा अशी मागणी करतील तेव्हा, माफी मिळण्याबद्दल त्यांनी मांडलेला मालकीहक्क सिध्द न झाल्याचे बाबतीत जमिनीच्या आकारणीच्या रकमेबद्दल समाधानकारक तारणपत्र पुरविणे त्यांना भाग पडेल; आणि असे समाधानकारक तारणपत्र पुरविण्यात कसूर केल्याबद्दल, चौकशीचा विषय म्हणून अंतर्भूत असणारी जमिनीची संपूर्ण आकारणी ही, निवाडा करण्यात येईपर्यंत बसविण्यात आली पाहिजे.

धारकाने मालकीहक्क सिध्द केल्यास आकारणीची रक्कम व्याजासह परत मिळणे.

खंड २ रा-- जर चौकशी करण्यात आल्यामुळे त्यांनी सांगितलेल्या मालकीहक्क सिध्द झाला तर, धारकास, किंवा तो मरण पावल्यास उक्त जमिनी त्याच्या ज्या वारसांच्या कब्जात येईल त्या वारसात पूर्वोक्तप्रकारची चौकशी होईपर्यंत या कलमाच्या तरतुदींअन्वये जी कोणतीही आकारणी बसविली असेल तिची रक्कम, दरसाल दर शेकडा ५ टक्के या दराप्रमाणे व्याजासहित परत देण्यात आली पाहिजे.

मालकीहक्क सिध्द न झाला तर धारकाने जमीन-महसुलाची पूर्ण रक्कम द्यावी.

खंड ३ रा--जर चौकशी करण्यात आल्यामुळे धारकास आपला मालकीहक्क सिध्द करता आला नाही तर, त्याने चौकशीची मागणी केल्याच्या दिवसापासून त्या जमिनीवर आकारता येईल अशी जमीन-महसुलाच्या आकारणीची पूर्ण रक्कम त्याजकडून किंवा त्यास जामीन राहिलेल्या व्यक्तीकडून किंवा दोघांपैकी एकाकडून वसूल करण्यात आली पाहिजे. अशा आकारणीच्या रकमेत, पूर्वोक्तप्रमाणे निवाडा होईपर्यंत घेतलेल्या कोणत्याही रकमा जमा करण्यात येतील.

धार्मिक कारणाकरिता किंवा धर्मादाय संस्थांनी धारण केलेल्या जमिनी-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या ज्या जमिनीसंबंधी त्या कायम चालू रहाणाऱ्या आहेत असा पूर्वीच निवाडा झाला असेल त्या जमिनी, पूर्वोक्त सांगितल्याप्रमाणे जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या म्हणून निवाड्याच्या अटीनुसार चालू रहातील.

खंड २ रा--धार्मिक किंवा धर्मादाय संस्थांनी धारण केलेल्या आणि जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी असलेल्या ज्या जमिनीबाबत त्या कायम चालू रहाणाऱ्या आहेत असा निवाडा झालेला नसेल तर, पूर्वोक्त जमीन-महसुलाची अशी संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी त्यांना मिळाली आहे असे जाहीर केले पाहिजे; परंतु, अशा जमिनी [* * *] कलम २ ला जोडलेल्या नियमांन्वये निश्चित केलेल्या अशा आकारणीच्या एक चतुर्थांश रकमेइतका उक्त धारा देण्यास पात्र असतील.

खंड ३ रा--परंतु, याअन्वये असे जाहीर करण्यात येते की, धार्मिक किंवा धर्मादाय संस्थांनी धारण केलेल्या आणि जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी असलेल्या जमिनी, त्यांना अभिहस्तांकन करून,

^१ मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) अनुसूची-ब याद्वारे "मूळ मजकूर वगळण्यात आला. मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) याचे परिशिष्ट असल्याप्रमाणे ही अनुसूची मुद्रित केली आहे.

^२ मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) अनुसूची-ब याद्वारे "या अधिनियमाच्या" हा मजकूर निरसित करण्यात आला. मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) याचे परिशिष्ट असल्याप्रमाणे ही अनुसूची मुद्रित करण्यात आली.

विक्री करून (मग अशी विक्री न्यायिक रीतीने केलेली असो, सार्वजनिक रीतीने केलेली असो किंवा खाजगी रीतीने केलेली असो), बक्षीस देऊन किंवा इतर पर्यायाने किंवा इतर प्रकारे हस्तांतरण करता येणार नाही आणि तसेच अशा जमिनीबाबत कोणत्याही प्रकारे नजराणा बसविता येणार नाही.

खंड ४ था--परंतु, अशा जमिनीच्या धारकांनी, व्यवस्थापकांनी किंवा विश्वस्तांनी या कलमाचा खंड २ अन्वये तरतूद केलेल्या अटी स्वीकारण्याचे अमान्य करून ज्याअन्वये जमीन महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी देण्यात येते अशा मालकीहक्काबाबत न्यायचौकशी व निवाडा करण्यासाठी मागणी केल्यास त्यांना कलम ७ मध्ये उल्लेख केलेल्या शर्तीवर आणि ५ [* *] कलम ६ मध्ये तरतूद करण्यात आलेल्या जबाबदाऱ्यांस अधीन राहून, त्यांना तशी मागणी करता येईल.

९. सन १८५२ चा अधिनियम ११ याचा ज्या जिल्ह्यात विधिप्रमाणे अंमल असेल त्या जिल्ह्यात या अधिनियमात तरतूद केल्याप्रमाणेच्या चौकशा चालविण्यासाठी १^३[राज्य]शासनाने अधिकारी नेमणे आणि वरील अधिनियमान्वये इनाम कमिशनर व सहाय्यक इनाम कमिशनरना प्रदान केलेले अधिकार नेमलेल्या अशा कोणत्याही अधिकाऱ्यास देणे हे विधिसंमत असेल.

इनाम कमिशनर आणि त्यांचे दुय्यम यांचे अधिकार देऊन अधिकारी नेमण्याचा अधिकार.

१०. ज्यांच्याबाबत कोणताही यथानियम निवाडा झालेला नाही आणि ज्यांना जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेली आहे अशा जमिनी धारण करणारी व्यक्ती किंवा धारण करणाऱ्या व्यक्ती जेव्हा ५ [* *] कलम ६ अन्वये अशा मालकीहक्कासंबंधी (मग असा मालकीहक्क अनुदानावर, चिकित्सापत्रावर किंवा इतर कोणत्याही मुद्यावर आधारित असो) चौकशीची मागणी करतील तेव्हा, त्या प्रत्येक वेळी, असा मालकीहक्क सिध्द करण्याचा बोजा, पूर्वोक्त सांगितल्याप्रमाणे जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या अशा जमिनी धारण करणाऱ्या किंवा तसा दावा सांगणाऱ्या व्यक्तीवरच किंवा व्यक्तींवरच सर्वस्वी राहिल, मग अस्तित्वात असलेली कोणतीही वहिवाट, विधि, विनियम, अधिनियम किंवा परिनियम यात तद्विरुध्द कोणताही मजकूर असला तरी तो विचारात घेतला जाणार नाही ;

कलम ६ अन्वयेच्या चौकशीच्या प्रकरणी सिध्द करण्याचा बोजा.

आणि कोणत्याही दिवाणी न्यायालयाने ५ [* * *] पूर्वोक्त प्रकारच्या अशा कोणत्याही चौकशीतील विषय असणाऱ्या जमिनीवर सामान्य जमीन-महसूल बसविण्याचा आपला हक्क सिध्द करण्याचा बोजा ५^६[शासनावर]] किंवा ५^६[शासनाचे]] प्रतिनिधित्व करणाऱ्या अधिकाऱ्यावर किंवा, अधिकाऱ्यांवर टाकणे हे विधिसंमत असणार नाही आणि उपरोक्तप्रमाणे अशा कोणत्याही चौकशीचा विषय असणाऱ्या जमिनीवर सामान्य जमीन महसूल बसविण्याचा ५^६[शासनास]] हक्क आहे असे एतदविरुध्द स्पष्टपणे सिध्द होईपर्यंत, ते प्रत्येक प्रसंगात गृहित धरण्यात येईल :

^१ मुंबई सर्वसाधारण वाकूखंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) अनुसूची-ब याद्वारे "या अधिनियमाच्या" हा मजकूर निरसित करण्यात आला. मुंबई सर्वसाधारण वाकूखंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) याचे परिशिष्ट असल्याप्रमाणे ही अनुसूची मुद्रित करण्यात आली.

^२ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^३ विधि अनुकूलन आदेश १९५० याद्वारे "प्राक्तिक" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^४ निरसन अधिनियम १८७६ (१८७६ चा १२) याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर निरसित करण्यात आला.

^५ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे "बादशाहा" या मजकुराऐवजी "शासन" हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात आला.

^६ विधि अनुकूलन आदेश १९५० याद्वारे "बादशाहा" या मजकुराऐवजी "शासन" हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात आला.

परंतु, याअन्वये आणखी अशी तरतूद करण्यात येते की, या कलमातील कोणत्याही मजकुरामुळे माफी संबंधीचा पूर्वोक्त मालकीहक्क खोडून काढण्यासाठी किंवा त्याचे निराकरण करण्यासाठी पुरावा देण्याची किंवा सादर करण्याची जरूरी [शासनाला] किंवा योग्यरीत्या अधिकृत केलेल्या [शासनाच्या] अधिकाऱ्यास आवश्यकता किंवा इष्टता वाटेल तर, त्यांनी असा पुरावा देणे किंवा सादर करणे याबाबतच्या त्यांच्या अधिकारास बाध येणार नाही.

कलम ६ अन्वये चौकशीची मागणी करण्यास तुम्ही कबूल आहात की नाही हे कळविण्याबद्दल धारकांना नोटीस देण्याचा जिल्हाधिकाऱ्याचा किंवा इतर अधिकाऱ्याचा अधिकार.

११. खंड पहिला--जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी असलेल्या जमिनीबाबत अशा माफीकरिता मालकीहक्कासंबंधाने यथानियम कोणताही निवाडा झालेला नाही असे समजण्यास जिल्हाधिकाऱ्यास किंवा इतर अधिकाऱ्यास कारण असेल तेव्हा, अशा जमिनीच्या धारकांना लेखी नोटीस देऊन किंवा देण्याची व्यवस्था करून पूर्वोक्त अशा माफीकरिता निश्चितपणे सांगण्यात येणाऱ्या मालकीहक्काबाबत [* *] कलम २ मध्ये सांगितलेल्या अटी स्वीकारण्याऐवजी आणि त्यांचे पालन करण्याऐवजी [* * *] कलम ६ अन्वये चौकशी करण्यात यावी किंवा कसे याबाबत कळविण्यात यावे म्हणून सांगण्याचा प्रत्येक [* *] जिल्हाच्या जिल्हाधिकाऱ्यास किंवा योग्यरीत्या अधिकार दिलेल्या [शासनाच्या] कोणत्याही अधिकाऱ्यास अधिकार आहे, आणि त्यांनी तसे करणे हे विधिसंमत असेल.

नोटीसची भाषा व नमुना.

खंड दुसरा--ज्या [* *] जिल्ह्यात जमीन असेल त्या [* *] जिल्ह्यात प्रचलित असलेल्या भाषेत नोटीस देण्यात आली पाहिजे आणि चौकशी करण्याची मागणी न केली तर त्याऐवजी [राज्य]शासन कोणत्या सवलती देऊ शकेल हे त्यात स्पष्ट केले पाहिजे.

नोटीस कोणावर बजावण्यात यावी त्याबाबत.

खंड तिसरा--पूर्वोक्त जमीन महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी असलेल्या जमिनीचा धारक म्हणून सरकारी भू-नोंदणी पुस्तकात ज्यांची नोंदणी केलेली आहे अशा व्यक्तीवर, जर ती [जिल्हाच्या] हद्दीत राहत असेल तर, तिच्यावर नोटीस बजावण्यात आली पाहिजे.

अशा व्यक्ती जिल्हाच्या हद्दीत राहत नसतील तेव्हा नोटीस कोणावर बजावण्यात येईल, ते.

खंड चौथा--अशी पूर्वोक्त व्यक्ती [जिल्हाच्या] हद्दीत राहत नसेल तर, पूर्वोक्त व्यक्तीच्या वतीने अशा जमिनीबाबत कामकाज पहाणारी जी व्यक्ती असेल, तिच्यावर नोटीस बजावण्यात आली पाहिजे.

१ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे "बादशहा" या मजकुराऐवजी "शासन" हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात आला.

२ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "बादशहा" या मजकुराऐवजी "शासन" हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात आला.

३ मुंबई सर्वसाधारण वाकखंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) याद्वारे "या अधिनियमाच्या" हा मजकूर वगळण्यात आला.

४ वरील अधिनियमाद्वारे "कलेक्टोरेटच्या किंवा" हा मजकूर वगळण्यात आला.

५ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे "बादशहाच्या" या मजकुराऐवजी "शासनाच्या" हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

६ विधि अनुकूलन आदेश १९५० याद्वारे "बादशहाच्या" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

७ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे "प्रातिक शासन" या मजकुराऐवजी "शासन" हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

८ विधि अनुकूलन आदेश १९५० याद्वारे "प्रातिक" या मजकुराऐवजी "राज्य" हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

९ सुधारणा अधिनियम, १८९५ (१८९५ चा १६) याद्वारे "कलेक्टोरेटच्या" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

१० मुंबई सर्वसाधारण वाकखंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) अनुसूची-ब याद्वारे "कलेक्टोरेटच्या" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला. मुंबई सर्वसाधारण वाकखंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) यांचे परिशिष्ट असल्याप्रमाणे ही अनुसूची मुद्रित करण्यात आली आहे.

खंड पाचवा--जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी असलेली जमीन, एकापेक्षा अधिक व्यक्ती संयुक्तरित्या धारण करित असतील तेव्हा, त्यांच्यापैकी कोणत्याही एका व्यक्तीवर नोटीस बजाविणे हे प्रत्येक वेळी पुरेसे असेल.

अनेक व्यक्ती जमिनीचे समाईक धारक असतील तेव्हा नोटीस बजावणे.

खंड सहावा--ज्या जिल्ह्यात जमीनी आहेत त्या [जिल्ह्यात] धारकाच्या ऐवजी कामकाज पहाणारा कोणीही नसेल आणि धारक हा मुंबई इलाख्यातील दुसऱ्या [जिल्ह्यात] राहतो असे कळेल तर, अशा दुसऱ्या [जिल्ह्याच्या] जिल्हाधिकाऱ्याकडे अशी नोटीस पाठवण्यात आली पाहिजे आणि त्याने ती धारकावर बजाविली पाहिजे किंवा बजाविण्याची व्यवस्था केली पाहिजे.

धारक दुसऱ्या जिल्ह्यात राहतो असे माहित असेल तेव्हा.

खंड सातवा--धारकाच्या वतीने काम पहाणारी कोणतीही व्यक्ती नसेल आणि धारक सापडत नसेल तर, प्रत्यक्ष खातेदार (कोणीही असल्यास) असतील त्यापैकी एकावर नोटीस बजावणी, आणि त्या नोटीसीची नक्कल जिल्ह्याच्या मुख्य महसूल अधिकाऱ्याच्या कचेरीत आणि ज्या गावात जमिनी असतील त्या गावातील चावडीवर किंवा रहदारीच्या सार्वजनिक जागी लावण्यात आली पाहिजे.

धारकाच्या वतीने काम पहाणारा कोणी नसेल व धारक सापडत नसेल तेंव्हा.

खंड आठवा--या कलमान्वये बजाविलेली कोणतीही नोटीस किंवा नोटिसा पुरेशा रीतीने बजाविण्यात आल्या नाही म्हणून उपस्थित झालेल्या कोणत्याही हरकतीच्या बाबतीत, अशा हरकतीची चौकशी जिल्ह्याच्या जिल्हाधिकाऱ्याने किंवा [राज्य] शासनाने] त्या कारणाकरिता नेमलेल्या इतर अधिकाऱ्याने केली पाहिजे, आणि जिल्हाधिकाऱ्याने किंवा अशा अधिकाऱ्याने दिलेला निर्णय हा अखेरचा असेल, आणि त्यावर कोणत्याही दिवाणी न्यायालयात [* * * *] किंवा इतरत्र अपील करता येणार नाही किंवा आक्षेप घेता येणार नाही.

नोटीस पुरेशा मुदतीत बजाविण्यात आली नाही म्हणून घेतलेल्या हरकतीची चौकशी.

खंड नववा--वर निर्दिष्ट केलेल्या रीतीने अशी नोटीस बजाविल्यापासून दोन [* *] महिनेपर्यंत, पूर्वोक्त प्रकारे जमीन महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेल्या जमिनीच्या धारकाने किंवा त्याने वैधरीत्या नेमलेल्या अभिकर्त्याने त्याच्या पूर्वोक्त माफीकरिता, मालकीहक्काची चौकशी करण्याची मागणी आहे असे नोटीसीचे लेखी उत्तर न दिले तर, त्यास अशी चौकशी करण्याची मुळीच आवश्यकता वाटत नाही असे कायम समजून पूर्वोक्त व्यक्तीने किंवा व्यक्तींनी धारण केल्या असतील त्या जमिनीची [* *], कलम १ आणि २ तसेच उक्त कलम २ यास जोडलेल्या नियमांन्वये व्यवस्था करण्यात येईल आणि त्या जमिनी धार्मिक किंवा धर्मादाय संस्थांनी धारण केल्या असतील त्या बाबतीत [* *] कलम ८, खंड २ अन्वये त्यांची व्यवस्था करण्यात येईल :

धारकाने दोन महिनेपर्यंत उत्तर न दिल्यास त्याला अशा चौकशीची आवश्यकता नाही असे समजणे.

परंतु, धारकाचा किंवा मालकाचा पत्ता न लागल्यास, त्या जमिनीवर सार्वजनिक महसुलाची पूर्ण आकारणी करण्यात आली पाहिजे आणि अशी आकारणी, कोणतीही व्यक्ती, मुदतीबाबत अधिनियमात निर्दिष्ट केलेल्या मुदतीच्या आत त्याबाबत आपला मालकीहक्क सिध्द करीपर्यंत चालू राहील.

धारक किंवा मालक न सापडल्यास जमिनीवर पूर्ण आकारणी करणे.

^१ मुंबई सर्वसाधारण वाकूखंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) याद्वारे "कलेक्टोरेटच्या" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^२ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^३ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "प्रांतिक" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^४ निरसन अधिनियम १८७६ (१८७६ चा १२) याद्वारे मूळ मजकूर वगळण्यात आला.

^५ मुंबई सर्वसाधारण वाकूखंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) याद्वारे "कॅलेंडर" हा मजकूर वगळला.

^६ वरील अधिनियमाद्वारे "या अधिनियमाच्या" हा मजकूर वगळला.

नोटिशीचे उत्तर
पुरेसे नाही
म्हणून हरकत
घेतलेल्या
बाबतीत
चौकशी.

खंड दहावा--पूर्वाक्त प्रकारच्या नोटिशीचे दिलेले उत्तर पुरेसे नाही, त्याचा अर्थ वादात्मक आहे किंवा ती या अधिनियमान्वये आवश्यक असणाऱ्या मुदतीत दिली नाही म्हणून उद्भवलेल्या कोणत्याही हरकतीच्या बाबतीत, अशा हरकतीच्या गोष्टीची पूर्वाक्तप्रमाणे जिल्हाधिकाऱ्याने किंवा त्या कारणाकरिता ^१[राज्य] शासनाने नेमलेल्या इतर अधिकाऱ्याने चौकशी केली पाहिजे आणि पूर्वाक्त जिल्हाधिकाऱ्याचा किंवा अशा इतर अधिकाऱ्याचा निर्णय हा अखेरचा असेल, आणि त्यावर कोणत्याही दिवाणी न्यायालयात ^१[* *] किंवा इतरत्र अपील करता येणार नाही किंवा हरकत घेता येणार नाही.

चौकशीची
मागणी व्हावी
असे उत्तर
आल्यानंतर
तारणपत्र घेणे,
दावा
अधिकाऱ्याकडे
पाठविणे व वेळ
निश्चित करणे.

खंड अकरावा--जेव्हा ^१[* *] कलम ६ अन्वये किंवा कलम ८, खंड ४ अन्वये चौकशी व्हावी अशी कोणताही धारक किंवा त्याचा अभिकर्ता लेखी उत्तर देऊन मागणी करील तेव्हा, अशा प्रकरणी ^१[* *] कलम ७ अन्वये आवश्यक असणारे तारणपत्र, ज्यास असे उत्तर दिले असेल त्या जिल्हाधिकाऱ्याने किंवा इतर अधिकाऱ्याने घेतले पाहिजे आणि असे तारणपत्र सादर करण्यात कसूर केल्यास, उक्त कलमाअन्वये सांगितल्याप्रमाणे जमिनीची पूर्ण आकारणी करण्याकरिता आवश्यक असणाऱ्या उपाययोजना त्यांनी केल्या पाहिजेत, आणि अशा प्रकरणांची न्यायचौकशी करण्यासाठी शासनाने नेमलेल्या अधिकाऱ्याकडे धारकाचा असा दावा निर्णयासाठी पाठविला पाहिजे. असा अधिकारी सार्वजनिक सोयीकडे योग्य लक्ष पुरवून आणि अशा चौकशीत हितसंबंध असलेल्या किंवा अशी चौकशी करण्यात गुंतलेल्या सर्व लोकांच्या सोयीनुसार अशा चौकशीचे कामकाज चालविण्यासाठी वेळ निश्चित करील.

अशा
सार्वजनिक
अधिकाऱ्यांच्या
अभिरक्षेत
असलेल्या
शासकीय
दफतरातील
पुराव्याचा
फायदा
दावेदारास
मिळण्याची
सवलत

खंड बारावा--हल्लीच्या किंवा कोणत्याही मागील शासनाचे दफतर स्वाधीन ठेवण्याचा किंवा अभिरक्षेत ठेवण्याचा अधिकार ^१[राज्य]शासनाने ज्या सार्वजनिक अधिकाऱ्यास दिला असेल अशा सार्वजनिक अधिकाऱ्याच्या स्वाधीन किंवा अभिरक्षेत असणाऱ्या दफतरात जो कोणताही पुरावा सापडेल तो जो कोणताही दावेदार त्याच्या मालकीहक्कासंबंधी मागणी करील त्याच्या वतीने घेतला जाईल, आणि तो शोधून काढण्याबद्दल किंवा सादर करण्याबद्दल त्याच्याकडे अर्ज आला असता अशा शासकीय अधिकाऱ्याने तो शोधून काढला पाहिजे व सादर केला पाहिजे.

१२. [पूर्वी दिलेल्या नोटिसा, आदेश आणि तडजोडी या वेध ठरविणे] हे कलम सन १८९५ चा अधिनियम १६ या अन्वये रद्द करण्यात आले.

^१ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात आला.

^२ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "प्रातिक" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^३ निरसन अधिनियम, १८७६ (१८७६ चा १२) याद्वारे मूळ मजकूर वगळण्यात आला.

^४ मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई ३) अनुसूची ब याद्वारे "या अधिनियमाच्या" हा मजकूर वगळण्यात आला. मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) याच्या परिशिष्टप्रमाणे ही अनुसूची मुद्रित करण्यात आली.

^५ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

१३. जेव्हा जमीन-महसुलाची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळण्याबद्दल केलेल्या मागणीची किंवा तडजोड कोणत्याही तडजोड ^१[राज्य] शासनाने किंवा योग्यरीत्या अधिकार दिलेल्या ^२[शासनाच्या] कोणत्याही अधिकाऱ्याने ^३[* *] ^४[* *] कलमे १, ५ आणि ८ अन्वये केली असेल तेव्हा, कोणत्याही अशा तडजोडीकरिता नेमलेल्या ^५[शासनाच्या] अधिकाऱ्याच्या कामकाजावर, आदेशांवर किंवा उपाययोजनावर किंवा त्यांविरुद्ध करावयाचे अपील हे, ^६[राज्य] शासनाकडे किंवा अशा अपिलांची दखल घेण्याकरिता ^७[राज्य] शासनाने नेमलेल्या अधिकाऱ्याकडे किंवा अधिकाऱ्यांकडे करण्यात आले पाहिजे आणि इतर कोणत्याही प्राधिकाऱ्याने त्याची दखल घेता कामा नये.

तडजोड
करणाऱ्या
अधिकाऱ्यांच्या
कामकाजावर
^१[राज्य]
शासनाकडे]
अपिले करणे.

१४. [शासकीय अधिकाऱ्यांविरुद्ध दावे करण्यास प्रतिबंध] हे कलम, सन १८७६ चा अधिनियम १० या अन्वये रद्द करण्यात आले.

१५. या कलमान्वये द्यावयाचा सर्व उक्त धारा, नजराणे, उत्तराधिकार शुल्क, हस्तांतरण शुल्क आणि जप्त केलेल्या रकमा या, सामान्य जमीन-महसूल हल्ली ज्या रीतीने वसूल करता येतो त्याच रीतीने बसविण्यात आल्या पाहिजेत आणि ^१[राज्य]शासनाची या अधिनियमातील असा उक्ता धारा व नजराणा याबाबतची, आणि जप्त केलेल्या सर्व रकमांबाबत केलेल्या मागणीस, त्या जमिनीविरुद्ध, धारकाविरुद्ध किंवा धारकाविरुद्ध गहाण, निकालपत्र, हुकूमनामा किंवा इतर कोणतीही अंमलबजावणी या बाबतच्या कोणत्याही कर्जापेक्षा, मागणीपेक्षा किंवा दाव्यापेक्षा अग्रता दिली पाहिजे.

उक्ता धारा,
नजराणे कसे
बसवावे.

१६. (क) [हे पोट-कलम सन १८८६ च्या अधिनियम ३ या अन्वये रद्द करण्यात आले.]

(ख) या अधिनियमाच्या प्रयोजनाकरिता, 'जमिनी' या संज्ञेत गावे, गावाचे भाग, त्या बाबतच्या महसुलाचा हिस्सा आणि जमिनीसंबंधीची प्रत्येक संपत्ती यांचा समावेश होतो, असे समजावे :

अर्थविवरणात्मक
खंड.

(ग) "राजकीय सत्ताप्रकार" या संज्ञेचा अर्थ, जी जमीन राजकीय हेतूस्तव दिली असेल किंवा राजकीय संबंधाने चालत आली असेल ती जमीन, असा समजावा. या राजकीय हेतूचे अस्तित्व ठरविण्याचा राज्य शासनास अधिकार आहे.

(घ) "सेवेबद्दल धारण केलेल्या जमिनी" या संज्ञेत, सेवेबद्दल विशिष्टपणे दिलेल्या, धारण केलेल्या किंवा चालू असलेल्या जमिनी, मग ती सेवा प्रत्यक्षपणे करण्यात येत असो किंवा नसो, तसेच ज्या जमिनी काही अंशी मागील सेवेबद्दल व काही अंशी पुढे सेवा करण्याकरिता दिल्या आहेत किंवा चालू ठेवण्यात आल्या आहेत किंवा धारण केल्या आहेत त्या सर्वांचा समावेश होतो ; परंतु, केवळ मागील सेवेबद्दल दिलेल्या जमिनींचा त्यात समावेश होत नाही. या अधिनियमाची अंमलबजावणी करतेवेळी कोणत्याही जमिनी या सेवेबद्दल धारण केलेल्या जमिनी आहेत किंवा कसे याविषयी कोणताही प्रश्न उद्भवल्यास, ^१[राज्य]शासनास त्याबाबत निर्णय करण्याचा अधिकार आहे असे समजण्यात आले पाहिजे.

(ङ) यथानियम दिलेला निवाडा म्हणजे, मुंबई शासनाचा कोणताही विनियम किंवा सन १८५२ चा अधिनियम ११ हा ज्या प्रकरणात लागू होतो त्या प्रकरणात त्या अन्वये दिलेला अखेरचा निवाडा असे समजले पाहिजे आणि इतर बाबतीत, ^२[राज्य]शासनाने किंवा त्याबाबत अधिकार दिलेल्या अधिकाऱ्याने चौकशीनंतर दिलेला अखेरचा निवाडा असे समजावे.

^१ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^२ विधि अनुकूलन आदेश १९५० याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^३ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^४ विधि अनुकूलन आदेश १९५० याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^५ मुंबई सर्वसाधारण वाकखंड अधिनियम, १८८६ (१८८६ चा मुंबई-३) याच्या द्वारे "या अधिनियमाचा" हा मजकूर वगळण्यात आला. मुंबई सर्वसाधारण वाकखंड अधिनियम, १९०४ (१९०४ चा मुंबई १) याच्या परिशिष्टाप्रमाणे ही अनुसूची मुद्रित करण्यात आली.

^६ मुंबई महसूल अधिकारिता अधिनियम, १८७६ (१८७६ चा मुंबई १०) याद्वारे मूळ मजकूर वगळण्यात आला.

^७ भारतीय विधि अनुकूलन परिषद आदेश याद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

(च) या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी, "धारक" या संज्ञेचा अर्थ, जमीन-महसुलाच्या आकारणीची संपूर्णतः किंवा अंशतः माफी मिळालेली जमीन जी स्वतः धारण करते ती व्यक्ती, तिची कुळे, पोट-कुळे किंवा अभिकर्ते, असा समजावा आणि त्यात, वर उल्लेख केल्याप्रमाणे जमीन गहाण ठेवली असेल तर, त्यावर ज्या व्यक्तीचा कब्जा असेल त्या व्यक्तीसही धारक समजण्यात आले पाहिजे.

(छ) या अधिनियमाच्या प्रयोजनाकरिता, "हस्तांतरण" या संज्ञेचा अर्थ, अभिहस्तांकन करून, बक्षिस देऊन, विक्री करून, विलेख करून किंवा इतर प्रकारे नेहमीकरिता दुमाला करून दिलेली जमीन, असा समजावा ; आणि तसेच त्यात ज्या गहाणवटीनुसार अशा जमिनीचा कब्जा जमीन गहाण घेणारास द्यावयाचा होता किंवा देणे असेल अशा गहाणवटीचा समावेश होतो.